

УДК 811. 161.2 (076.6)

М75

Рекомендовано Вченою радою
Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя
(НДУ ім. М. Гоголя)
Протокол № 10 від 29.02.2024 р.

Редакційна колегія:

- Новомлинцев О.О. ректор Національного університету «Чернігівська політехніка», доктор технічних наук, професор, заслужений працівник освіти України, лауреат Премії Кабінету Міністрів України
- Радченко В.М. голова Ради директорів закладів фахової передвищої освіти Чернігівської області, директор Відокремленого структурного підрозділу «Фаховий коледж транспорту та комп'ютерних технологій Національного університету «Чернігівська політехніка», кандидат педагогічних наук, доцент, заслужений працівник освіти України
- Заліський А.А. ректор Чернігівського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти імені К. Д. Ушинського, кандидат філософських наук, доцент, заслужений працівник освіти України
- Давидова Т.М. начальник відділу професійної, вищої освіти і науки Управління освіти і науки Чернігівської обласної державної адміністрації, кандидат педагогічних наук
- Грона Н.В. доктор педагогічних наук, доцент, викладач-методист, голова циклової комісії викладачів української мови і літератури Комунального закладу «Прилуцький гуманітарно-педагогічний фаховий коледж імені Івана Франка» Чернігівської обласної ради
- Ковальова І.О. кандидат філологічних наук, доцент кафедри філософії і суспільних наук Національного університету «Чернігівська політехніка»
- Молочко С.Р. завідувач кафедри філологічних дисциплін та методики їх викладання, методист відділу суспільно-філологічних дисциплін Чернігівського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти імені К.Д.Ушинського, регіональний координатор мовно-літературної освітньої галузі НУШ
- Ющенко В.В. голова методичного об'єднання викладачів філологічних дисциплін закладів фахової передвищої освіти Чернігівської області, викладач-методист Відокремленого структурного підрозділу «Фаховий коледж транспорту та комп'ютерних технологій Національного університету «Чернігівська політехніка»

М75 **Мова й література у вимірах сьогодення: мовознавчий та лінгводидактичний аспекти: Матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції педагогічних, науково-педагогічних працівників та студентів (м. Чернігів, 21-22 лютого 2024 р.).** Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2024. 436 с.

Збірник містить статті учасників IV Всеукраїнської науково-практичної конференції «Мова й література у вимірах сьогодення: мовознавчий та лінгводидактичний аспекти», яка була присвячена Міжнародному дню рідної мови. Дослідники різних фахових рівнів ставлять і розв'язують проблеми широкого наукового діапазону в галузі філології та лінгводидактики.

Для науково-педагогічних працівників, магістрів, магістрантів, учителів.

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за достовірність наведених фактів, власних імен, географічних назв, цитат, статистичних даних, галузевої термінології, інших відомостей. Відповідно до Закону України «Про авторське право і суміжні права», під час використання наукових ідей та матеріалів цього збірника, посилання на авторів і видання є обов'язковим.

УДК 811. 161.2 (076.6)

Сидоріна О.В. РИСИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ У ТВОРАХ УКРАЇНСЬКИХ МИТЦІВ	217
Сіранчук Н.М. РОЗВИТОК ЧИТАЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ – МОРАЛЬНЕ СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ УЧНЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ	219
Слижук О.А. ФОРМУВАННЯ ПРИРОДНИЧОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ 7 КЛАСУ НУШ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ФАНТАСТИЧНИХ ТВОРІВ	222
Собко В.О. ТВОРЧІ ЗАВДАННЯ У ФОРМУВАННІ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПОЧАТКОВІЙ МОВНІЙ ОСВІТІ	225
Тимощук В.В., Ющенко В.В. РОЛЬ МОВНОЇ ОСВІТИ У ФОРМУВАННІ ТА РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНИХ НАВИЧОК МАЙБУТНІХ ПРОГРАМІСТІВ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ВИКЛИКИ	227
Трошина С.В. РОЛЬ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ У МОВНІЙ ТКАНИНІ НОВЕЛ ГРИГОРА ПЮТЮННИКА	229
Устименко А.П. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ	232
Фокіна Т.І., Полінок О.В. АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОСТІ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В УЧНІВ СТАРШИХ КЛАСІВ ФІЛОЛОГІЧНОГО ПРОФІЛЮ НА ЗАСАДАХ ДОСЛІДНИЦЬКОГО ПІДХОДУ	235
Шатілова Н.О. ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ЕТИКЕТНОГО СПІЛКУВАННЯ УЧНЯ ЗЗСО НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ	237
Ющенко Є.В. ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ ЗАСОБАМИ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ	240
Яковенко Т.В. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ ФАХОВОГО КОЛЕДЖУ НА ОСНОВІ РЕТРОСПЕКТИВНОГО МЕТОДУ ЗАНУРЕННЯ В МОВНИЙ МАТЕРІАЛ	242

Фокіна Тетяна Іванівна,
кандидат педагогічних наук,
викладач циклової комісії з видавничої справи,
культури та української філології Фахового коледжу «Універсум»
Київського столичного університету імені Бориса Грінченка,
t.fokina@kubg.edu.ua,

Полінок Олена Володимирівна,
кандидат педагогічних наук,
викладач циклової комісії з видавничої справи,
культури та української філології Фахового коледжу «Універсум»
Київського столичного університету імені Бориса Грінченка,
o.polinok@kubg.edu.ua

АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ПРЕДМЕТНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В УЧНІВ СТАРШИХ КЛАСІВ ФІЛОЛОГІЧНОГО ПРОФІЛЮ НА ЗАСАДАХ ДОСЛІДНИЦЬКОГО ПІДХОДУ

Анотація. У тезах проаналізовано аспекти формування предметної компетентності з української мови в учнів старших класів філологічного профілю на засадах дослідницького підходу. Різновидами дослідницького методу в навчанні мови можна розглядати наукові методи, які застосовуються в мовознавчому дослідженні.

Ключові слова: дослідницький метод, предметні компетентності, навчальне дослідження.

Проблему формування предметної компетентності з української мови в учнів старших класів філологічного профілю на засадах дослідницького підходу в освітній практиці розкрито в працях сучасних українських лінгводидактів (З. Бакум, Н. Голуб, О. Горошкіна, Т. Груба, О. Караман, С. Караман, О. Кулик, О. Кучерук, В. Нищета, Л. Попова та ін.).

Особливе місце на уроках української мови в старших класах філологічного профілю посідає дослідницький метод, який у лінгвістиці з'явився порівняно недавно.

У педагогічних, зокрема й методичних, працях дослідницький метод розглядається як метод навчання і як форма нетрадиційного уроку. Українські дидакти з-поміж різновидів дослідницького методу навчання виділяють: *екскурсійно-дослідницький метод, лабораторно-дослідницький метод, реферативно-семінарський метод.*

Дослідницький метод допомагає учням ознайомитись з методами лінгвістичного дослідження й залучає учнів до пошукової роботи; активізує навчально-пізнавальну діяльність школярів під час проведення мовних досліджень переважно індуктивним шляхом; формує в учнів здатність до наукового мислення, мотивацію саморозвитку. Метод дослідження мови розвиває ініціативу учнів, інтелект, творчість, самостійність. Дослідницькі роботи учнів за змістом і формою виконання можуть бути різними: самостійне вивчення мовознавчої літератури, збирання діалектів, проведення соціолінгвістичного анкетування, підготовка доповіді й виступу її в учнівській аудиторії, написання конкурсної наукової роботи та ін. Різновидами дослідницького методу в навчанні мови можна розглядати наукові методи, які застосовуються в мовознавчому дослідженні, учнівських студіях, як-от:

- соціолінгвістичні методи дослідження: спостереження за соціальним життям людей, анкетування, інтерв'ювання, аналіз документальних джерел, експериментальний метод;

- методи дослідження діалектизмів: метод спостереження й запису говіркових текстів (за допомогою транскрибування мовлення інформаторів або аналізу текстів, записаних на магнітофону стрічку, диктофон);

- метод складання лінгвістичних карт (нанесення ізоглос – ліній, що позначають ареал того чи іншого діалектизму або діалектної риси адміністративній карті певного територіального регіону);

- методи психолінгвістичних досліджень: конвент-аналіз (вияв і оцінювання специфічних характеристик текстів та інших носіїв інформації, у яких виділяються психологічні характеристики комунікатора, аудиторії, види взаємодії між людьми, жанри повідомлень та ін.), асоціативний метод (або метод вільних асоціацій);

- методи комунікативної лінгвістики: структурний аналіз, дискурс-аналіз (наприклад, аналіз мовних аспектів комунікації: побутового діалогу, газетних повідомлень, записів інтерв'ю, протоколів зборів та ін.), конвент-аналіз (установлення елементарної одиниці, наприклад словесного символу, та опис об'єктивних характеристик її функціонування в межах великої кількості дискурсів, текстів), традиційний аналіз (аналіз поведінки учасників спілкування з огляду на мовні та невербальні засоби, з урахуванням психологічних ігор, «сценаріїв» міжособистісних стосунків);

- методи лінгвокультурологічного дослідження: конвент-аналіз, фреймовий аналіз, інтерв'ю та ін.

У роботі дослідницькі завдання розглядаємо як проблемне завдання, яке передбачає вивчення певних фактів та явищ, актуалізацію знань про них задля вироблення й систематизації суб'єктивно нової інформації про дійсність і формування дослідницьких умінь і навичок. Процедура виконання дослідницьких завдань сприяє розвитку таких дослідницьких умінь, як виділення об'єкта дослідження, висунення попередніх гіпотез, узагальнення результатів, вибір методів та оцінка їх ефективності, характеристика нової якості, аналіз ступеня реалізації мети, критичне визначення недоліків. На наш погляд, в основі будь-якого дослідницького завдання з мови лежить навчальне дослідження, що відповідними засобами наукового пізнання призводить учня до суб'єктивного відкриття мовного закону чи явища, отриманого вченими раніше. Одним з найбільш оптимальних можна назвати визначення *навчального дослідження*, запропоноване в лінгводидактиці як пролонгована проблемна ситуація, що є системою локальних проблемних ситуацій, вихід з яких визначається передусім рівнем продуктивності мислення учня-дослідника. До істотних ознак навчального дослідження в лінгводидактиці науковці відносять: 1) пошукову пізнавальну діяльність, у результаті якої активізується мисленнєва діяльність учнів; 2) здобуття нових знань; 3) відносну самостійність учнів у процесі виконання дослідницького завдання; 4) реалізацію основних дидактичних і розвивальних цілей навчання української мови в основній школі.

Отже, на наше переконання, в умовах змішаного типу навчання (офлайн/онлайн) у старших класах пріоритетна функція дослідницького методу – виробити в учнів стійку мотивацію до здобуття знань, формування предметної компетентності

з української мови задля майбутнього професійно орієнтованого навчання та належної комунікації. У цьому контексті вочевидь актуалізується необхідність виокремлення проблем, пов'язаних із життєвою практикою учнів, для розв'язання яких треба застосувати накопичені знання і доповнити їх корисною інформацією у швидко змінюваному сучасному соціумі. Спираючись на фундаментальні наукові дослідження психолого-педагогічного характеру, навчальну й дослідницьку діяльність учнів на уроках української мови в профільній школі розглядаємо як дослідницьку діяльність, під якою розуміємо пошукову та творчу діяльність щодо здобуття теоретичних і практичних знань у процесі переважно самостійного застосування наукових методів пізнання та досягнення очікуваних результатів дослідження.

Список використаних джерел:

1. Бакум З. П. Теоретико-методичні засади навчання фонетики української мови в гімназії: монографія / Зінаїда Павлівна Бакум. Кривий Ріг: Видавничий дім, 2008. 338 с.
2. Голуб Н. Б. До проблем компетентісно-орієнтованого навчання української мови в сучасних закладах. Українська мова і література в школі. 2016. № 2. С. 55–62.
3. Гончаренко С. Український педагогічний словник / Семен Гончаренко. К.: Либідь, 1997. 376 с.
4. Горошкіна О. М. Лінгводидактичні засади навчання української мови в старших класах природничо-математичного профілю : монографія / О. М. Горошкіна. Луганськ : Альма-матер, 2004. 362 с.
5. Горошкіна О., Караман О. Формування креативності майбутніх учителів української мови як лінгводидактична проблема. Українська мова і література в школах України. 2014. № 12. С. 29-33.

Шатілова Наталія Олександрівна,
кандидат філологічних наук,
асистент кафедри сучасної української мови
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича,
n.shatilova@chnu.edu.ua

**ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ЕТИКЕТНОГО СПІЛКУВАННЯ УЧНЯ
ЗЗСО НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ**

Анотація. *Знання українських стереотипних етикетних формул – важливий складник мовленнєвої культури учня. Формування умінь і навичок комунікативно доцільно й виправдано послуговуватися мовними засобами в різних життєвих ситуаціях з дотриманням норм українського мовленнєвого етикету – одне з пріоритетних завдань мовної освіти України, що декларують чинні навчальні програми з української мови для ЗЗСО.*

Ключові слова: *культура мовлення, етикетне спілкування, конструкції мовленнєвого етикету, етикетні формули, навчальна програма.*